

KS. MICHAŁ LUDEWICZ ^{a, ©}

 0000-0002-9473-7745

^a Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; Wydział Nauk Humanistycznych,
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin, lubelskie, PL

[©] MLudewicz@WP.PL

WIARA WE WCIENIE DROGĄ DO WSPÓLNOTY Z BOGIEM Teologia kolekty na 2 stycznia albo poniedziałek przed Objawieniem Pańskim

Słowa kluczowe: wiara, wcielenie, współczucie, wspólnota, radość.

Abstrakt: Artykuł jest próbą ukazania przesłania teologicznego kolekty mszalnej z 2 stycznia. W pracy przedstawiono dosłowny przekład polski oraz wskazano elementy składowe analizowanej modlitwy. Znaczenie poszczególnych części oracji zostało wyjaśnione w oparciu o nauczanie papieży Benedykta XVI oraz Franciszka. W analizowanej kolekcie wierni proszą Boga o dar silnej wiary w tajemnicę wcielenia. Dzięki tej wierze wierni spodziewają się doświadczyć wspólnoty z Bogiem. Doświadczenie Bożej obecności jest szczególnie pożądane w obliczu przeciwności trapiących ludzi w obecnym życiu. Jednocześnie wiara ma również potencjał, by doprowadzić wiernych do trwałej komunii z Bogiem w wieczności.

Sekcje: [Uwagi wstępne] > 1. Analiza treści > 2. Przesłanie modlitwy > [Podsumowanie].

Charakteryzując czas Narodzenia Pańskiego, Jerzy Szymik zauważył, że jest to okres „krótki, ale jakże intensywny i obfity w mystagogicz-

KS. MICHAŁ LUDEWICZ (1986–); 2016, kapłan diecezji opolskiej; 2010, mgr: prawo (UW, Wrocław); 2023, dr nauk teologicznych: patrologia (KUL, Lublin); zainteresowania naukowe: patrologia, filologia klasyczna.

ne misteria”¹. Z kolei Bogusław Nadolski przywołując myśl papieża Leona Wielkiego, stwierdził, iż treścią własną (*proprium*) świąt Bożego Narodzenia jest „odnowienie początków zbawienia (*sacra primordia*), które kryją w sobie łaskę dziecięstwa Bożego przez udział w «przedziwnej wymianie» dokonującej się we Wcielonym Słowie”². Bardziej dokładnie aspekty teologiczne wspomnianego okresu zaprezentował Matias Augé, według którego Boże Narodzenie jest: „świętowaniem początków naszego odkupienia”³; „świętowaniem ukazania się chwały Bożej w Chrystusie”⁴; obchodem „zaślubin Syna Bożego z ludzkością”⁵; celebracją „naszego «przebóstwienia»”⁶; „świętem nowego stworzenia”⁷; „wspominaniem dziewiczego macierzyństwa Maryi «Córy Syjonu»”⁸. Przywołanemu bogactwu teologicznej treści świątecznego czasu odpowiada należyta uwaga wspólnoty Kościoła, który w *Ogólnych normach roku liturgicznego i kalendarza* stwierdza, iż: „Po dorocznym obchodzie misterium paschalnego nic nie jest Kościołowi droższe, jak obchód wspomnienia Narodzenia Pańskiego i Jego pierwszych wystąpień (n. 32)⁹. Jan Miazek po przytoczeniu fragmentu *Ogólnych norm* skonkludował, że „Skoro Boże Narodzenie jest nam tak drogie, to trzeba ciągle na nowo zatrzymywać się nad jego treścią i odkrywać prawdziwy wymiar tej uroczystości”¹⁰. Wspomniany badacz uczynił zadość sformułowanemu postulatowi, publikując arty-

¹ Por. J. Szymik, *Benedykta XVI teologia wcielenia*, w: *Mystagogia Benedicti. Wprowadzenie w tajemnice roku liturgicznego. Boże Narodzenie. Od Wigilii Uroczystości Narodzenia Pańskiego do Uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki Maryi*, red. A. Demitrów, Biskupów 2020, s. 11.

² Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t 2: *Liturgia i czas*, Poznań 2013, s. 178.

³ M. Augé, *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, tłum. K. Stopa, Kraków 2013, s. 188–189.

⁴ Tamże, s. 189–191.

⁵ Tamże, s. 191–193.

⁶ Tamże, s. 193–195.

⁷ Tamże, s. 195–196.

⁸ Tamże, s. 197. W kontekście treści Narodzenia Pańskiego warto przytoczyć opinię ks. Krzysztofa Koneckiego, który zwrócił uwagę na zjawisko nazwane przez niego „nieobecną obecnością” św. Józefa. Teksty liturgiczne (autor poddał analizie czas Adwentu oraz formularz święta Ofiarowania Pańskiego) pomijają bowiem jego postać. Por. K. Konecki, *Święty Józef w odnowionych tekstach mszału i Liturgii Godzin*, w: *Święty Józef w liturgii Kościoła i w pobożności ludowej*, red. W. Pałęcki, A. Megger, Lublin 2016, s. 23–39, zwłaszcza 34–38. W odniesieniu do czasu Narodzenia Pańskiego można zauważyć, że postać św. Józefa wspomniana została w antyfonie na wejście oraz modlitwie nad darami w święto Świętej Rodziny.

⁹ Cyt. za J. Miazek, *Uroczystość i oktawa Bożego Narodzenia w modlitwach mszału Pawła VI*, LitS, 4(1998), nr 2(12), s. 205.

¹⁰ Tamże.

kuł, w którym dokonał analizy tekstów liturgicznych przeznaczonych na uroczystość i oktawę Bożego Narodzenia¹¹. Treść modlitw a także czytań mszalnych okresu Narodzenia, a więc czasu od I Nieszporów uroczystości Narodzenia Pańskiego do niedzieli po dniu 6 stycznia włącznie¹², była ponadto przedmiotem refleksji (także popularnonaukowej) ze strony m.in. Stanisława Czerwika¹³, Stanisława Dyka¹⁴, Alfreda Dyra¹⁵, Czesława Krakowiaka¹⁶, Mariusza Majewskiego¹⁷, Włodzimierza Mocydlarza¹⁸, Bronisława Mokrzyckiego¹⁹, Krzysztofa Porosły²⁰, Dariusza Jacka Sadowskiego²¹, Piotra Stefańskiego²², Macieja Zachary²³. Jak wynika z treści przytoczonych pozycji, uwaga badaczy skupiła się na treściach liturgicznych samej uroczystości Narodzenia Pańskiego, towarzyszącej

¹¹ Tamże, s. 205–216. Wcześniej, bo w 1981 r. ukazał się inny artykuł tego autora: J. Miazek, *Kolekty okresu Bożego Narodzenia w mszale Pawła VI*, CTh, 51(1981), nr 1, s. 67–74.

¹² Por. Nadolski, *Liturgika*, s. 22.

¹³ Por. S. Czerwik, *Misterium Adwentu i Narodzenia Pańskiego na tle prefacji*, LitS, 2(1996), nr 3–4, s. 5–21.

¹⁴ Por. S. Dyk, *Misterium Wcielenia w przepowiadaniu homilijnym. Studium na podstawie lekcjonarza uroczystości Narodzenia Pańskiego*, RT, 64(2017), s. 31–46; tenże, *Misterium Objawienia Pańskiego jako treść homilii*, RT, 66(2019), s. 19–37.

¹⁵ Por. A. Dyr, *Kana Galilejska w liturgii*, w: *Introibo ad altare Dei. Księdzu Profesorowi Stefanowi Koperkowi CR z okazji 70-lecia urodzin i 45-lecia kapłaństwa*, red. S. Szczepaniec, J. Superson, J. Mieczkowski, Kraków 2008, s. 157–172.

¹⁶ Por. C. Krakowiak, *Świętowanie Tajemnicy Narodzenia i Objawienia Pańskiego*, Sandomierz 2006.

¹⁷ Por. M. Majewski, *Mistyczne zaślubiny Chrystusa z Kościołem w celebracji eucharystycznej święta Chrztu Pańskiego*, w: *Eucharystia życiem Kościoła i świata. Refleksja teologiczna w środowisku legnickim*, red. B. Drożdż, Legnica 2007, s. 193–211.

¹⁸ Por. W. Mocydlarz, *Światło jako znak obecności Boga w liturgii na podstawie wybranej euchologii Mszału rzymskiego*, „Studia Bobolanum”, 1(2013), s. 49–80.

¹⁹ Por. B. Mokrzycki, *Marana Tha. Przyjdź nasz Panie*, Kraków 1973; tenże, *Oto jestem!: medytacje na Uroczystość Narodzenia Pańskiego: rok A, B, C*, Kraków 2004; tenże, *Święta Rodzina: medytacje na Niedzielę Świętej Rodziny: rok A, B, C*, Kraków 2006; tenże, *Bogurodzica Dziewica: medytacje na Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi: rok A, B, C*, Kraków 2007.

²⁰ Por. K. Porosło, *Przyjdź, Panie Jezul!: Chrystus w tajemnicach roku liturgicznego*, t. 1, Kraków 2016.

²¹ Por. D.J. Sadowski, *Teologia uroczystości Narodzenia Pańskiego w świetle euchologii Mszału rzymskiego Pawła VI. Hermeneutyczne studium liturgicznoteologiczne*, Opole 2014 (praca doktorska, komputeropis).

²² Por. P. Stefański, *Liturgia uroczystości Narodzenia Pańskiego drogą odnowienia godności człowieka. Wskazania homiletyczne*, „Resovia Sacra”, 26(2019), s. 373–386.

²³ Por. M. Zachara, *Modlitwy Kościoła. Kolekty niedziel i uroczystości Pańskich*, Kraków 2022, s. 41–65.

jej oktawy, oraz pozostałych świąt Pańskich obchodzonych w czasie Narodzenia. Zasadniczo nie doczekały się natomiast osobnej refleksji teksty formularzy mszalnych dni powszednich po zakończeniu oktawy²⁴.

Celem niniejszego artykułu jest więc prezentacja treści teologicznych zawartych w jednej z kolekt²⁵ spośród formularzy mszalnych przeznaczonych na dni pomiędzy zakończeniem oktawy Narodzenia Pańskiego a uroczystością Objawienia Pańskiego. W Mszałe rzymskim dla diecezji polskich²⁶ formularze te zostały zatytułowane odpowiednio: 2, 3, 4, 5, 6, 7 stycznia przed Objawieniem Pańskim²⁷.

Analizie poddana zostanie kolekta pierwszego z wymienionych zestawów tekstów. Najpierw przedstawione zostanie zestawienie zawierające: tekst łaciński modlitwy zawarty w *Missale Romanum*²⁸, dosłowny przekład polski oraz tłumaczenie zamieszczone w MRP. Zaprezentowanie przekładu dosłownego służyć ma wyraźniejszemu ukazaniu treści zawartych w analizowanym tekście²⁹. W pracy starano się nawiązywać do metody lingwistycznej zaproponowanej przez Andrzeja Żądlę jako odpowiedniej do badań nad treścią tekstów eucharystycznych³⁰. Według wspomnianego badacza metoda ta obejmuje potrójną analizę, a więc syntaktyczną, semantyczną i pragmatyczną. W pierwszej części należy

²⁴ Wzmianki na ich temat pojawiają się jednak m.in. w przytoczonych już pracach: Miazek, *Kolekty okresu*; Mocydłarz, *Światło jako znak*; Zachara, *Modlitwy Kościoła*.

²⁵ Kolekta to modlitwa kończąca obrzędy otwarcia, odmawiana przez głównego celebransa, która podsumowuje – „zbiera” modlitwy zgromadzonych. Por. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 646. Na temat kolekty zob. m.in. J. Miazek, *Kolekta*, w: *Msza księgą życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań 1989, s. 22–33; J. Miazek, *Kolekta – szczyt liturgii gromadzenia się*, w: *Msza Święta – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii Mszy*, red. J. Hadalski, Poznań 2013, s. 204–209.

²⁶ *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełnione*, Poznań 2013.

²⁷ Por. tamże, s. 45–50.

²⁸ Por. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticanii II instauratum, auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, Watykan 2002.

²⁹ Na temat przydatności analizy tekstów liturgicznych zob. m.in. W. Głowa, *Teksty formularzy mszalnych źródłem przepowiadania homilijnego*, w: *Diligis me? Pasce. Księga jubileuszowa dedykowana Biskupowi Sandomierskiemu Wacławowi Józefowi Świerżawskiemu na pięćdziesięciolecie święceń kapłańskich 1949–1999*, t. 1, red. S. Czerwik, Sandomierz 1999, s. 346–380 (dla niniejszych rozważań zob. s. 358–364); A. Żądlę, *Homilie można budować w oparciu o teksty eucharystyczne. Refleksja zainspirowana Dyrektorium homiletycznym*, „Studia Pastoralne”, 18(2022), s. 207–229.

³⁰ Por. tenże, *Hermeneutyka tekstów eucharystycznych w służbie przepowiadania liturgicznego*, RT, 62(2015), s. 104–105.

sporządzić inwentarz słów występujących w badanym tekście, określić ich strukturę gramatyczną oraz sposoby łączenia się w wypowiedzi. W drugiej – zbadać znaczenie poszczególnych słów w kontekście, w którym występują. W trzeciej – ustalić, jaki sens niesie ze sobą dana treść – co autor chciał osiągnąć, formułując swoją wypowiedź bądź też jak działa ona na odbiorcę³¹. Przed przystąpieniem do rozpatrywania treści kolekty warto ponadto zauważyć, iż pomocą w wydobywaniu zawartych w nich informacji jest uwzględnianie tradycyjnych elementów tworzących tą modlitwę. Opisuując strukturę kolekty Jan Miazek, po wskazaniu poprzedzającego ją wezwania do modlitwy („Módlmy się”), wyróżnia: wezwanie skierowane do Boga (wzbogacone ewentualnie o zdanie o charakterze pochwalnym), prośbę (jedną lub dwie) oraz konkluzję zakończoną aklamacją wiernych: „Amen”³².

Bardziej szczegółowo budowę kolekty ujmuje A. Żądło³³. Wspomniany badacz wyróżnia w niej inwokację – przywołanie imienia Boga (a w niektórych przypadkach Chrystusa), któremu towarzyszy predykat w postaci przymiotnika, imiesłowu albo całego zdania względnego niejako określającego Boga poprzez przywołanie dzieł, których dokonał On w historii zbawienia, a które obecnie pozwala przeżywać wierzącym w celebracji (tzw. anamneza)³⁴. Po inwokacji (wraz z predykatem i ewentualnie anamnezą) następuje prośba. Wyrażona jest ona przy pomocy takich zwrotów jak: „udziel!”, „wzbudź!”, „użycz!”, „zważ na!”³⁵. Wierzący modlą się o coś, co odmieni (na lepsze!) ich dotychczasową sytuację. Modlitwa zawierać może jedną, dwie albo więcej prośb. W swojej klasyfikacji A. Żądło rozróżnia ponadto pomiędzy prośbą, rozumianą jako działanie Boga na rzecz wierzących, a owocem prośby – przemianie rzeczywistości bądź przemianie samego wiernego³⁶. Po inwokacji, prośbie oraz owocu następuje konkluzja. Jest ona wezwaniem pośrednictwa Chrystusa oraz wyznaniem wiary w Jego

³¹ Por. tamże, s. 105.

³² Por. Miazek, *Kolekta*, s. 26–27.

³³ Por. A. Żądło, *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu w Mszałe rzymskim Pawła VI. Studium lingwistyczno-teologiczne*, Kraków 2002, s. 24–32.

³⁴ Por. tamże, s. 25–27.

³⁵ Por. tamże, s. 27–29.

³⁶ Por. tamże, s. 29–30. Wydaje się, że opisywaną strukturę prośby uzupełnić można jeszcze o wskazanie, na czyją rzecz Pan Bóg ma działać. Choć oczywistym jest, że kapłan prosi Boga w imieniu zgromadzenia liturgicznego, to jednak w niektórych modlitwach ten podmiot (wspólnota wiernych) jest dodatkowo charakteryzowany (por. analizowany poniżej tekst kolekty).

pośrednictwo³⁷. Kolektę kończy wezwanie „Amen”³⁸. Przedstawione powyżej informacje na temat struktury kolekty oraz metody analizy tekstu liturgicznego zostaną obecnie zastosowane do modlitwy przeznaczonej na dzień 2 stycznia albo poniedziałek przed Objawieniem Pańskim.

1. Analiza treści

Kolekta na dzień 2. stycznia przed Objawieniem Pańskim:

Tekst łaciński (MR) ³⁹	Przekład dosłowny ⁴⁰	Tekst polski (MRP) ⁴¹
Da, quæsumus, Dómine, pópulo tuo inviolábilem fidei firmitátem, ut, qui Unigénitum tuum in tua tecum glória sempitérnum in veritáte nostri córporis natum de MatreVírGINE confiténtur, et a præséntibus liberéntur advérsis, et mansúrís gáudiis inserántur. Per Dóminum.	Daj, prosimy, Panie (Boże) ludowi twojemu nienaruszoną trwałość wiary, aby ci, którzy wyznają, że Jednorodzony (Syn) Twój, (jest) w Twojej chwale i z Tobą wieczny, (i) w prawdzie naszego ciała narodzony z Matki Dziewicy, byli wolni od obecnych przeciwności oraz zostali włączeni w wiecznie trwające radości. Przez Pana...	Wszechmogący Boże, wyznajemy, że Twój Syn, od wieków istniejący z Tobą w chwale, narodził się z Maryi Dziewicy jako prawdziwy człowiek, † spraw, abyśmy niezachwianie trwali w tej wierze, * uwolnij nas od doczesnych przeciwności i doprowadź do radości wiecznej. Przez naszego Pana...

Inwentarz słów badanego tekstu:

- a) imiona Osób Boskich: *Dominus* – Pan; *Unigenitus* – Jednorodzony;
- b) inne imiona: *Mater Virgo* – Matka-Dziewica;

³⁷ Por. tamże, s. 31–32.

³⁸ Por. tamże, s. 32.

³⁹ Na temat pochodzenia tekstu zob. C. Johnson, *The Sources of the Roman Missal* (1975), Rome 1996, s. 34.

⁴⁰ Porównując wybrane tłumaczenia na języki nowożytne z tym obecnym w MRP można zauważyć, że np. przekład zawarty w mszale przeznaczonym dla Anglii i Walii, Irlandii oraz Szkocji pozostaje bardziej wierny tekstowi oryginalnemu. Por. *The Weekday Missal*, Collins 2012, s. 112: *Grant your people, O Lord, we pray, unshakeable strength of faith, so that all who profess that your Only Begotten Son is with you for ever in your glory and was born of the Virgin Mary in a body truly like our own may be freed from present trials and given a place in abiding gladness.* Z kolei w mszale dla wiernych języka niemieckiego znaleźć można tekst przypominający ten obecny w wersji polskiej: *Allmächtiger Gott, gläubig bekennen wir, dass dein ewiger Sohn Fleisch angenommen hat aus der jungfräulichen Mutter und wahrhaft Mensch geworden ist. Lass uns diesen Glauben treu bewahren und einst aus dieser friedlosen Welt zur ewigen Freude gelangen. Darum bitten wir durch Jesus Christus.* Cyt. według: https://schott.erzabtei-beuron.de/weihnachtszeit/januar_2.htm?datum=2025-01-02&r=1 [11.12.2024].

⁴¹ MRP, s. 45.

- c) rzeczowniki: *populus* – lud; *fides* – wiara; *firmitas* – moc, trwałość, męstwo; *gloria* – chwała; *veritas* – prawda; *corpus* – ciało; [*res*]*adversae*; – przeciwności, *gaudium*; – radość;
- d) przymiotniki: *inviolabilis* – nienaruszony, niezniszczalny, trwały; *sempiternus* – wieczny, niezmienny; *noster* – nasz (dat. sing. masc.: *nostri*); *praesens* – obecny, teraźniejszy (abl. plur.: *praesentibus*);
- e) zaimki: *qui, quae, quod* – który, -a, -e, (nom. plur. masc: *qui*); *tuus* – twój (acc. sing.: *-tuum*), *tua*, – twoja; *tu*, -ty (abl. sing.: *-te*);
- f) czasowniki: *dare* – dawać, ofiarować, darować (imperat. 2 sing.: *da!*); *quaesere* – prosić (1 plur. ind. pres.: *quaesumus*); *confiteri* – wyznawać (3 plur. ind. pres. – *confitentur*); *liberare* – uwolnić (3 plur. con. pres. pass.: *liberentur*); *inserere* – przyczepić, wcielić, włączyć (3 plur. con. pres. pass.: *inserantur*);
- g) imiesłowy: *natus* – narodzony (acc. sing. masc.), *mansurus* – mający trwać (abl. plur.: *mansuris*);
- h) spójniki: *ut, et*.

Struktura modlitwy:

- a) inwokacja: *Domine* – Panie;
- b) prośba: *da, quaesumus* – daj, prosimy;
- c) przedmiot prośby: *inviolabilis firmitas fidei* – nienaruszona trwałość wiary;
- d) na czyją korzyść wznoszona jest prośba: *populus tuus* – twój lud; [*ei*], *qui confitentur* – ci, którzy wyznają...;
- e) owoc prośby: [*utei, qui contitentur*] *liberentur a praesentibus adversis* [*et*] *inserantur mansuris gaudiis* [aby ci, którzy wyznają...] byli wolni od obecnych przeciwności i zostali włączeni w wiecznie trwałe radości;
- f) predykaty: *qui Unigénitum [Filium] tuum in tua tecum glória sempitérnum in veritate nostri córporis natum de Matre Virgine [esse] confiténtur* – którzy wyznają, że Jednorodzony (Syn) Twój, (jest) w Twojej chwale i z Tobą wieczny, (i) w prawdzie naszego ciała narodzony z Matki Dziewicy...

Analizowana kolekta oparta jest na strukturze zdania podrzędnie złożonego. Orzeczeniem zdania nadrzędnego jest czasownik *Da!* – użyta w trybie rozkazującym forma słowa *dare*. Towarzyszy mu czasownik *quaesumus* – „prosimy”. Treść zdania pozwala stwierdzić, że tymi, którzy proszą Boga są wierni określani mianem *populus tuus* (lud Twój). W dalszej części modlitwy zostali oni dookreśleni, jako ci, którzy wyznają prawdę o od-

wiecznym istnieniu Syna Bożego, o Jego równości z Ojcem, oraz o Jego wcieleniu. Przedmiotem kierowanej do Boga prośby jest nienaruszona trwałość wiary (*inviolabilis firmitas fidei*). Użycie przymiotnika *inviolabilis* do opisanego rzeczownika *firmitas* ze względu na zachodzącą między nimi bliskość znaczeniową⁴² można odczytać jako chęć wzmocnienia znaczenia tego drugiego słowa. Chodziłoby więc o wiarę bardzo silną, niezmaconą, niezachwianą. Użyty w tekście spójnik *ut* wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe celu⁴³. Dopełnia ono wypowiedź o informację na temat owocu prośby, odpowiada więc na pytanie, czemu ma służyć dar wiary, o który zwraca się kapłan w imieniu zgromadzenia. Udzielony dar ma sprawić, by wierni zostali uwolnieni od przeciwności w obecnym czasie i włączeni w radości, które trwają wiecznie. Przeprowadzana powyżej podstawowa analiza ukazała elementy składające się na treść modlitwy. W dalszej części niniejszych rozważań przedstawione zostanie znaczenie poszczególnych fraz oracji. Sens kolejnych elementów treściowych wyjaśniany będzie w oparciu o fragmenty Pisma Świętego oraz nauczanie ostatnich papieży⁴⁴.

2. Przesłanie modlitwy

W najbardziej ogólnym zarysie rozpatrywana modlitwa jest skierowaną do Boga Ojca prośbą o wiarę. Fakt, że wiara jest przedmiotem prośby świadczy o tym, że jest ona uznana przez proszących za dar, a więc rzeczywistość, której człowiek nie może zapewnić sobie samemu. Takie

⁴² Por. J. Soneł, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009, s. 526, s.v. (*sub verbo*) *inviolabilis*: nietykalny, nienaruszony, niezniszczalny, trwały, nietknięty; tamże, s. 385, s.v. *firmitas*: prawomocność, niezmiennność, trwałość, wytrzymałość, prawda, pewność, moc.

⁴³ Możliwe jest również przetłumaczenie zdania wprowadzanego przez spójnik *ut* jako zdania podrzędnego dopełnieniowego: Wtedy analizowana modlitwa miałaby postać: „Panie (Boże), Daj ludowi twojemu niezachwianą pewność wiary w to, że będą wolni od obecnych przeciwności oraz włączeni w wiecznie trwałe radości ci, którzy wyznają, że Jednorodzony (Syn) Twój, (jest) w Twojej chwale i z Tobą wieczny, (i) w prawdzie naszego ciała narodzony z Matki Dziewicy. Przez Pana naszego...” [za tą sugestią dziękuję p. dr. Wojciechowi Kopkowi].

⁴⁴ Interpretując tekst kolekty, który ma swoją historię (zob. Johnson, *The Sources*, s. 34) w świetle współczesnego nauczania Kościoła kierowałem się uwagami Benedykta XVI zawartymi w pracy *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, który w odniesieniu do Pisma Świętego stwierdził, że „Lud Boży – Kościół jest żywym podmiotem Pisma, w nim słowa Biblii są zawsze teraźniejsze”. Zdecydowałem się kierować tą zasadą w odniesieniu do tekstu liturgicznego. Por. J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, w: *Joseph Ratzinger. Opera Omnia*, t. 6/ 1, red. K. Góźdz, M. Górecka, tłum. W. Szymański, Lublin 2015, s. 126.

przeświadczenie odpowiada charakterystyce wiary zawartej w Piśmie Świętym i w nauczaniu Kościoła⁴⁵. W analizowanej modlitwie zgromadzenie przez usta kapłana prosi Boga o wiarę, którą cechuje trwałość; wiarę niezmaconą, bardzo silną. Na trwałość, jako na cechę konstytutywną fenomenu wiary, zwrócił uwagę papież Franciszek w encyklice *Lumen fidei*. W papieskim tekście można dopatrzyć się dwóch aspektów trwałości wiary. Pierwszym z nich jest stwierdzenie, iż trwałość wiary wynika z faktu, iż opiera się ona na Bogu. Opisując wezwanie Boże skierowane do Abrahama, by ten wyruszył w drogę (Rdz 12, 1) papież zauważa:

„Tym, co ma zrobić Abraham, jest powierzenie się Słowu. Wiara rozumie, że słowo, rzecz pozornie krótkotrwała i ulotna, gdy wypowiedziane jest przez Boga wiernego, staje się rzeczą najbardziej pewną i niewzruszoną ze wszystkich, tym, co sprawia, że możliwa jest nasza dalsza wędrówka w czasie. Wiara przyjmuje to Słowo jako mocną skałę, na której można budować jak na solidnych fundamentach. Dlatego w Biblii wiara jest określona hebrajskim słowem *’emûnah*, pochodzącym od czasownika *’amàn*, którego rdzeń znaczy «podtrzymać»”⁴⁶.

Tym więc, co sprawia, że wiara cechuje się trwałością jest słowo Boga, a w ostateczności On sam. Człowiek, który w postawie wiary odpowiada na Boże wezwanie, może oprzeć się na Bogu w ufnym wyczekiwaniu na spełnienie Jego obietnicy⁴⁷. Drugi aspekt trwałości wiary w ujęciu papieża odnosi się do relacji pomiędzy ludźmi:

„[...] w odniesieniu do wiary pojawia się nowe zaufanie, nowa solidność, którą tylko Bóg może dać. Jeśli człowiek wiary opiera się na Bogu-Amen, na Bogu wiernym (por. Iz 65, 16), i przez to sam staje się solidny [...]. Wiara pokazuje, jak trwałe mogą być więzi między ludźmi, gdy Bóg jest obecny pośród nich. Nie odnosi się to tylko do wewnętrznej solidności, niezmiennie-

⁴⁵ Łk 17, 5: „Apostołowie prosili Pana: «Przymnóż nam wiary!»”; Ef 2, 8: „Łaską bowiem jesteście zbawieni przez wiarę. A to pochodzi nie od was, lecz jest darem Boga [...]” (cytaty biblijne według: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. 4, Poznań 2003). KKK, n. 153: „Wiara jest darem Bożym, cnotą nadprzyrodzoną wlaną przez Niego”; ŁF, n. 4: „[...] Światło wiary ma bowiem szczególny charakter, ponieważ jest zdolne oświecić całe życie człowieka. Żeby zaś światło było tak potężne, nie może pochodzić od nas samych, musi pochodzić z bardziej pierwotnego źródła, musi ostatecznie pochodzić od Boga [...]”.

⁴⁶ Tamże, n. 10.

⁴⁷ Por. Hbr 11, 1: „Wiara jest poręką tych dóbr, których się spodziewamy, dowodem tych rzeczywistości, których nie widzimy”; 1Tes 5, 24: „Wierny jest Ten, który was wzywa: On też tego dokona”; Iz 7, 9b: „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się”. Por. także SpS, n. 7, 9.

go przekonania wierzącego. Wiara oświeca również relacje między ludźmi, ponieważ rodzi się z miłości i kieruje się dynamiką miłości Bożej⁴⁸.

Według papieża zatem, postawa wiary w Boga znajduje swoje przedłużenie w relacjach między ludźmi. Międzyludzkie więzi, budowane na fundamencie wiary, okazują się bardziej trwałe⁴⁹. Nie jest to przy tym, według autora encykliki, trwałość statyczna, ale solidność, która odpowiada dynamizmowi relacji pomiędzy żywymi osobami. Jest ona zatem właściwością towarzyszącą ludziom w codzienności, pośród niewiadomych, jakie każdego dnia przynosi ze sobą życie. Źródłem owej witalności wiary jest miłość będąca istotą Bożego, a więc trynitarnego życia⁵⁰.

Wiara, której cechą jest, jak wskazano to wyżej, trwałość, została w analizowanej modlitwie poddana konkretyzacji. Oracja mówi bowiem o przedmiocie wiary. Jest nim prawda o tym, że Jednorodzony Boży Syn, który jest odwieczny w chwale Ojca, przyjął prawdziwe ludzkie ciało i narodził się z Dziewicy Maryi. W słowach modlitwy można odczytać prawdę, która precyzyjnie została wyrażona w formule wiary Soboru Chalcedońskiego z 451 r.:

„Zgodnie ze świętymi Ojcami, wszyscy jednomyślnie uczymy wyznawać, że jest jeden i ten sam Syn, Pan nasz Jezus Chrystus, ten sam doskonały w Bóstwie i ten sam doskonały w człowieczeństwie, prawdziwy Bóg i prawdziwy człowiek, ten sam złożony z duszy rozumnej i ciała, współistotny Ojcu co do Bóstwa i współistotny nam co do człowieczeństwa, „we wszystkim nam podobny oprócz grzechu”, przed wiekami zrodzony z Ojca co do Bo-

⁴⁸ LF, n. 50.

⁴⁹ Człowieka jako istotę relacyjną, istniejącą w relacji (więzi) do innych ukazywał w swoim nauczaniu m.in. ks. Krzysztof Grzywocz. Por. fragmenty zaczerpnięte z jego konferencji *Wartość człowieka oraz W Duchu i przyjaźni*: „Uważam, że człowiek jest wartością w więzi i poprzez więź. Źródłowym przykładem jest Trójca Święta, to dla nas światło – Bóg jest jeden w trzech Osobach. Osoba to więź – Ojciec, Syn i Duch Święty. Do definicji osoby – mówi kardynał Joseph Ratzinger – należy więź. Człowiek nie ma więzi, człowiek jest więzią, dlatego w spotkaniu z tobą (drugim człowiekiem) jestem człowiekiem. [...] Doświadczenie przyjaźni jest celem odkupienia, spełnieniem całej drogi Starego i Nowego Testamentu, kresem pedagogii i centralnym tematem mistyki chrześcijańskiej. Chrystus nas odkupił po to, abyśmy byli zdolni do tworzenia głębokich więzi. Wyzwolił nas z niewoli grzechu, czyli z niewoli nieumiejętności budowania autentycznej relacji z Bogiem, z innymi ludźmi i sobą samym. To jest chrześcijańska prawda. Celem odkupienia nie jest samo odkupienie. [...] Chrystus odkupił nas po to, «abyśmy byli święci i nieskalani przed Jego obliczem» (Ef 1, 4), czyli abyśmy potrafili tworzyć głębokie więzi, które On nazywa przyjaźnią”. Cyt. za K. Grzywocz, *W Duchu i przyjaźni*, Kraków 2017, s. 23, 339.

⁵⁰ Por. M. Raczyński-Rożek, *Dwie ręce Ojca. Chrystologia ducha w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara i Sergiusza Bulgakowa*, Kraków 2024, s. 227.

skości, w ostatnich czasach dla nas i dla naszego zbawienia narodził się co do człowieczeństwa z Maryi Dziewicy, Matki Bożej”⁵¹.

Prawda o prawdziwym bóstwie i o prawdziwym człowieczeństwie Chrystusa, dla wyrażenia której trzeba było, jak wiadomo, przezwyciężyć wiele jednostronnych ujęć⁵² posiada podstawowe znaczenie dla losów człowieka. Odpowiada ona bowiem, jak pisze o. M. Paluch, na dwa pytania związane z ludzkim zbawieniem: „kto zbawia?” oraz „co zostało zbawione?”. Jeśli zbawić (odpuścić grzechy) może tylko Bóg, Jezus musiał być Bogiem skoro nas zbawił⁵³. Zarazem, żeby zbawić człowieka we wszystkich wymiarach jego istnienia (zgodnie z zasadą, że „tylko to, co zostało przyjęte, zostało zbawione”⁵⁴), Jezus musiał być w pełni i całkowicie człowiekiem⁵⁵. Fakt, że Jezus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem odnosi się także do kolejnego wymiaru fenomenu zbawienia, który można nazwać „pozytywnym”⁵⁶. Jezus jest pośrednikiem pomiędzy Bogiem a ludźmi⁵⁷. Przez Niego człowiek zyskuje dostęp do wspólnoty z Bogiem⁵⁸. Poprzez

⁵¹ Cyt. za G. Strzelczyk, *Traktat o Jezusie Chrystusie*, w: *Dogmatyka*, t. 1, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2005, s. 347.

⁵² Według von Balthasara: „[...] problem związany z wcieleniem Jezusa Chrystusa pozostawał długo w ukryciu, aż do momentu, gdy za arianami, zaprzeczono współistotności Syna z Ojcem, a więc zaprzeczono temu, że jest On prawdziwym Bogiem. Natomiast wraz z gnostykami pozwolono Logosowi przyjąć tylko ciało pozorne [...] a z Nestoriuszem wyakcentowano „wyniesienie” człowieka do godności Boga-człowieka”. Cyt. za M. Cybulska, *Wydarzenie Jezusa Chrystusa objawieniem Trójjedynego Miłości Boga w teologii Hansa Ursa von Balthasara*, Warszawa 2003, s. 17. Por. także: H. Pietras, *Ortodoksja i herezje. Historia szukania prawdy w pierwszych wiekach Kościoła*, Kraków 2022, s. 89–153.

⁵³ Dz 4, 12: „[...] I nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni”.

⁵⁴ Por. Grzegorz z Nazjanzu, Ep. 101, 7: „To, co nie zostało przyjęte, nie może być przywrócone; co jest zjednoczone z Bogiem, to zostało zbawione”. Cyt. za J.N.D. Kelly, *Początki doktryny chrześcijańskiej*, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 1988, s. 222.

⁵⁵ Por. M. Paluch, *Traktat o zbawieniu*, w: *Dogmatyka*, t. 3, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006, s. 270. Por. Hbr 4, 15: „Nie takiego bowiem mamy arcykapłana, który by nie mógł współczuć naszym słabościom, lecz doświadczonego we wszystkim na nasze podobieństwo, z wyjątkiem grzechu”.

⁵⁶ Jako aspekt „negatywny” rozumiem zbawienie „od czegoś” Jezus zbawił ludzi od grzechu (por. Mt 1, 21). Jako aspekt pozytywny rozumiem zbawienie „do czegoś” Jezus umożliwia człowiekowi wejście w komunie z Bogiem (por. Mt 1, 23; J 14, 23). Por. *Zbawienie* w: K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987, kol. 564.

⁵⁷ Ef 2, 18: „[...] bo przez Niego jedni i drudzy w jednym Duchu mamy przystęp do Ojca”.

⁵⁸ Por. J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Od wjazdu do Jerozolimy do zmartwychwstania*, w: *Joseph Ratzinger. Opera Omnia*, t. 6/1, s. 441: Chrześcijanin nie wierzy w wiele różnych rzeczy. Ostatecznie wierzy po prostu w Boga, w to, że istnieje tylko jeden prawdziwy Bóg.

zjednoczenie w swojej Osobie bóstwa i człowieczeństwa miłość Chrystusa do człowieka wyraża się na sposób ludzki i jako taka może być przez człowieka doświadczana. Na płynące z tego faktu antropologiczne konsekwencje wskazał papież Franciszek. W ogłoszonej w październiku 2024 r. encyklice *Delixit nos*, poświęconej Najświętszemu Sercu Pana Jezusa, ojciec święty napisał:

„Odwieczny Syn Boży, który nieskończenie mnie przewyższa, zechciał kochać mnie także ludzkim sercem. Jego ludzkie uczucia stają się sakramentem nieskończonej i ostatecznej miłości. Jego Serce nie jest zatem fizycznym symbolem wyrażającym jedynie rzeczywistość duchową lub oderwaną od materii. Spojrzenie skierowane na Serce Pana kontempluje rzeczywistość fizyczną, Jego ludzkie ciało, które umożliwia Chrystusowi posiadanie ludzkich emocji i uczuć, takich jak nasze, ale w pełni przemienionych przez Jego boską miłość. [...] kontemplując Serce Chrystusa dostrzegamy, jak w Jego szlachetnych i zdrowych uczuciach, w Jego czułości, w drżeniu Jego ludzkiego uczucia, objawia się cała prawda Jego boskiej i nieskończonej miłości”⁵⁹.

W refleksji papieża zwraca uwagę fakt, iż nazwał on ludzkie uczucia Chrystusa mianem sakramentu nieskończonej i odwiecznej miłości. Takie określenie należy uznać za dowartościowanie sfery ludzkiej emocjonalności. Idąc za myślą papieża można przyjąć, że i uczucia są rzeczywistością, w której człowiek może spotkać się Bogiem, doświadczyć Jego przemieniającej miłości⁶⁰, zarazem to także poprzez uczucia, będące istotnym wymiarem międzyludzkiej komunikacji⁶¹, człowiek przekazuje drugiemu człowiekowi obraz Boga⁶², przybliżając (bądź niekiedy, niestety, oddalając

Ale dla niego ten Bóg staje się dostępny w Jego Pośłańcu, w Jezusie Chrystusie. W spotkaniu z Nim ma miejsce owo poznanie Boga, które staje się wspólnotą, a tym samym – «życiem»”.

⁵⁹ DN, n. 60; 64.

⁶⁰ Miłości, która uczy coraz bardziej kochać siebie (czyli przyjmować prawdę o sobie), a przez to coraz bardziej otwierać się na Boga i bliźniego. Por. 1J 4, 20: „Jeśliby ktoś mówił: «Miłuję Boga», a brata swego nienawidził, jest kłamcą, albowiem kto nie miłuje brata swego, którego widzi, nie może miłować Boga, którego nie widzi”.

⁶¹ Por. Grzywocz, *W Duchu i przyjaźni*, s. 64: „Kto nie ma kontaktu z własnymi uczuciami, nie potrafi o nich mówić i nimi się dzielić, ma duże trudności w stworzeniu i utrzymaniu bliskich relacji”.

⁶² Na znaczenie, jakie posiadany przez człowieka obraz Boga wywiera na ludzkie działania, zwrócił uwagę cytowany już K. Grzywocz: „[...] uważam, że obraz Boga, jaki mamy w sobie, jest najważniejszą dla nas rzeczywistością. [...] Od tego obrazu w dużej mierze zależy moje poczucie wartości, zrozumienie mojej wartości i sposób, w jaki kreuję swoje życie. Jeśli jednak prawdą jest to, że jesteśmy stworzeni na obraz Boga, jesteśmy obrazem Boga, to ja wszystko stwarzam, kreuję rzeczywistość według tego obrazu. Moje postępowanie, zachowanie, decyzje

siebie i innych) od wspólnoty z Nim. Powyższe uwagi wskazują, iż treść analizowanej modlitwy naprowadza na prawdę mającą konkretne znaczenie dla ludzkiego życia. Wiara, mocna i pewna w prawdziwe bóstwo i człowieczeństwo Chrystusa prowadzi człowieka do wspólnoty z Bogiem⁶³. Zarazem też człowiek, który opiera się na Bogu, a więc otwiera się na Niego, coraz bardziej Jemu ufając, jest w stanie tworzyć w swoim życiu trwałe więzi międzyludzkie.

Egzystencjalne skutki wspólnoty człowieka z Bogiem, budowanej w oparciu o wiarę dostrzec można w dalszych fragmentach oracji. Ze słów modlitwy wynika, że owe konsekwencje mogą odnosić się do życia człowieka w jego wymiarze teraźniejszym i przyszłym. W relacji do teraźniejszości wspólnota przez usta kapłana prosi o uwolnienie od obecnych przeciwności (*praesentes [res] adversae*). Zapewne ze względu na swój zwarty charakter treść modlitwy nie wskazuje bliżej, o jakie okoliczności chodzi. Użycie nazwy ogólnej pozwala przy tym uczestnikom zgromadzenia liturgicznego łatwiej utożsamić się z słowami prośby, bowiem każdy z nich ma najpewniej własne doświadczenia zmagają z przeciwnościami. Tym niemniej jako pewien ogólny obraz zmagają doświadczanych przez chrześcijan obecnego czasu wskazać można dwa fragmenty z rozważań Benedykta XVI. Pierwszy z nich obrazuje zmagania, których człowiek doświadcza niejako w swoim wnętrzu. Drugi – przeciwności, które oddziałują na niego z zewnątrz. W książce *Jezus z Nazaretu*, w rozdziale dotyczącym modlitwy *Ojcze nasz*, podczas omawiania prośby: „I nie wódź nas na pokuszenie” J. Ratzinger przytoczył słowa modlitwy:

„Wiem, że potrzebne mi są doświadczenia, ażeby czysta się stała moja najgłębsza istota. Jeśli te doświadczenia pozostają w Twoich rękach, jeśli – jak to było w przypadku Hioba – pozostawiasz złu trochę wolnej drogi, to pamiętaj, proszę, o moich ograniczonych możliwościach. Nie licz za bardzo na mnie. Nie przesuwaj zbyt daleko granic, w których mogę doznawać pokus, i bądź w pobliżu z Twoją opiekuńczą ręką, gdy moja miara zaczyna już dobiegać końca”⁶⁴.

i wybory są owocem tego obrazu, ponieważ obraz Boga jest twórczy i zarazem najgłębszy we mnie”. Cyt. za: Grzywocz, *W Duchu i przyjaźni*, s. 360.

⁶³ A także jest w stanie budować trwałe więzi międzyludzkie.

⁶⁴ Por. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, s. 242–243. Cyt. za J. Szymik, *Deus Providebit. Bóg wobec cierpienia według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 5(2011), nr 1, s. 12–13 (w artykule miejsce w pracy *Jezus z Nazaretu* oznaczone zostało na s. 142, zgodnie z wydaniem Kraków 2007, w niniejszym tekście wskazano miejsce według wydania z *Opera Omnia*).

Jerzy Szymik nazwał powyższe wyznanie „modlitwą wszystkich kuszonych ciemną nocą hiobowych doświadczeń”⁶⁵. Ukazuje on człowieka świadomego swojej słabości w obliczu doświadczenia pokusy. Modlący się ma świadomość, że granice jego możliwości oparcia się złu są mniejsze, niż mogłoby się to wydawać, dlatego pokornie prosi Boga o Jego opiekę, o niepoddawanie go zbyt wielkim próbom. Powyższy fragment wskazuje więc, że pierwszym doznaniem, z którym musi zmagać się człowiek jest doświadczenie słabości jego kondycji duchowej⁶⁶, jego niewielka zdolność do opierania się pokusom. Obok tego poczucia własnej przygodności i ograniczoności, człowiek wystawiony jest na nieprzyjemne działania innych ludzi. Sytuację wierzących w obliczu wrogości otoczenia Benedykt XVI opisał w rozważaniach wygłoszonych podczas audiencji generalnej 13 lutego 2013 r.:

„Dziś nie można już być chrześcijaninem po prostu dlatego, że żyje się w społeczeństwie, które ma chrześcijańskie korzenie: również ten, kto przychodzi na świat w rodzinie chrześcijańskiej i jest wychowywany w sposób religijny, musi codziennie odnawiać wybór, jakim jest bycie chrześcijaninem, a więc przyznawać Bogu pierwsze miejsce, stając w obliczu pokus, które zsekularyzowany świat wciąż mu podsuwa, w obliczu krytycznego osądu wielu współczesnych. Próby, na które dzisiejsze społeczeństwo wystawia chrześcijanina, są bowiem liczne i dotyczą życia osobistego oraz społecznego. Nie jest łatwo dochować wierności chrześcijańskiemu małżeństwu, praktykować miłosierdzie w życiu codziennym, przeznaczyć czas na modlitwę i wewnętrzne wyciszenie [...]”⁶⁷.

W opinii papieża wyzwania, jakie stają przed chrześcijanami mają powstać codziennego zmagania o prymat Boga w życiu. Wyznawca Chrystusa każdego dnia znajduje się w sytuacji, w której musi dokonywać wyboru, a raczej ciągle na nowo odnawiać wybór Boga w obliczu faktu, że otacza go świat, który cechuje się brakiem zrozumienia dla jego decyzji a także

⁶⁵ Cyt. za Szymik, *Deus Providebit*, s. 12.

⁶⁶ Na doświadczany przez człowieka stan kruchości jego egzystencji zwrócił uwagę K. Grzywocz: „W naszym życiu często pojawia się uczucie pustki. Mówimy wtedy: «Czuję się dzisiaj taki słaby, kruchy i bezradny». Przeczujemy, jak bardzo kruche jest życie, jak delikatne, jak niewiele sami z siebie potrafimy, gdy ogarnia nas jakiś wewnętrzny mrok i pustka. Są to pozytywne uczucia, adekwatnie pokazujące prawdę o naszej egzystencji, o tym, kim jesteśmy”. Cyt. za Grzywocz, *W Duchu i przyjaźni*, s. 278.

⁶⁷ Cyt. za: Benedykt XVI, Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej *Pan nieustrudzenie puka do drzwi człowieka*, 13 II 2013, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/audiencje/ag_13022013 [19.12.2024].

podsuwaniem alternatywnych modeli życia. W sytuacji, w której człowiek świadomy własnej kruchości doświadcza wyzwań, jakie rzuca mu współczesny świat, rodzi się pytanie, na czym ma polegać to działanie Boga, o które zgromadzenie prosi Go w treści analizowanej modlitwy? Jak ma wyglądać owo „uwolnienie od przeciwności”? Pytanie to wydaje się tym istotniejsze w sytuacji, gdy codzienne doświadczenie pokazuje, że zło jest wciąż obecne i działa, a człowiek wystawiony jest na jego destrukcyjne skutki. Wydaje się, że także i w tym przypadku warto przedstawić odpowiedź sformułowaną przez Benedykta XVI, a zawartą w jego encyklice o nadziei chrześcijańskiej – *Spe salvi*. W swojej refleksji papież stwierdza najpierw, że powinno się dążyć do pokonania cierpienia, zauważa przy tym jednak, że całkowite usunięcie go ze świata nie leży w ludzkich możliwościach, a w historii obecnej moc grzechu pozostaje ciągle straszną teraźniejszością⁶⁸. Jednocześnie ojciec święty wskazuje na reakcję Boga wobec cierpienia:

„[...] Bóg – osobowa Prawda i Miłość zechciał cierpieć dla nas i z nami. Bernard z Clairvaux ukuł wspaniałe powiedzenie: *Impassibilis est Deus, sed non incompassibilis* – Bóg nie może cierpieć, ale może współcierpieć. Człowiek jest dla Boga tak bardzo cenny, że On sam stał się człowiekiem, aby móc współcierpieć z człowiekiem, w sposób rzeczywisty, w ciele i krwi, jak to nam przedstawia opis Męki Jezusa. Stąd w każde cierpienie ludzkie wszedł Ktoś, kto je z nami dzieli i znosi; stąd w każdym cierpieniu jest odtąd obecne *con-solatio*, pocieszenie przez współcierpiącą miłość Boga [...]”⁶⁹.

Do powyższych słów ukazujących zaangażowanie Boga po stronie cierpiącego warto przytoczyć komentarz J. Szymika: „Współcierpienie jest możliwe, ponieważ współczucie Boga ma ciało. Nazywa się ono: biczowanie, cierniem koronowanie, ukrzyżowanie, grób. Współczucie Boga wstąpiło w nasze cierpienie dzięki wcieleniu i w ten sposób stało się współcierpieniem”⁷⁰. Przytoczona refleksja zdaje się stanowić realistyczną odpowiedź na pytanie, w jaki sposób Bóg uwalnia od przeciwności. Bóg nie likwiduje wyzwań, przed którymi staje człowiek. Bóg nie wyręcza człowieka doświadczającego (z różnych przyczyn, także zawinionych) negatywnych zdarzeń. W tym wszystkim jednak, co spotyka człowieka, Bóg jest wraz nim. Bóg, który w Chrystusie stał się człowiekiem przyjął

⁶⁸ Por. SpS, n. 36.

⁶⁹ Cyt. za: tamże, n. 39.

⁷⁰ Cyt. za J. Szymik, *Bóg współcierpiący jako con-solatio. Tropem J. Ratzingera/Benedykta XVI*, SSHT, 44(2011), nr 1, s. 108.

na siebie cały ogrom cierpienia⁷¹, także teraz jest obecny przy każdym z cierpiących. Wydaje się więc, że prośbę o uwolnienie od doczesnych przeciwności należy rozumieć nie tyle, czy też nie tylko jako błaganie o zachowanie od prób, ale jako wołanie o szczególnie intensywne doświadczenie Bożej obecności, Bożej bliskości rozumianej jako *compassio* (współcierpienie) i płynącą z niej *consolatio* (pocieszenie) w sytuacji, kiedy człowieka spotyka zło i cierpienie.

Ostatnim aspektem prośby wyrażonej w słowach analizowanej modlitwy jest błaganie, aby ci, którzy wierzą w prawdziwe bóstwo i człowieczeństwo Syna Bożego zostali włączeni w wiecznie trwające radości (*mansura gaudia*). Radość jest stanem człowieka. Do jej charakterystycznych cech należą uczucie pełni i zadowolenia, połączone z pragnieniem dzielenia się przeżywanym szczęściem⁷². Doświadczenie życia ludzkiego wskazuje jednak, że odczuwaniu radości nierzadko towarzyszy świadomość tymczasowości tego stanu połączona z potrzebą poszukiwania ciągle nowych źródeł radości, wynikająca z szybkiego nużenia się tym, co wcześniej było źródłem radości⁷³. Jednocześnie doświadczeniu temu odpowiada tęsknota za radością, która nie miałaby końca⁷⁴. O taką też, trwałą radość prosi Boga zgromadzenie liturgiczne w analizowanej obecnie modlitwie. Udział w wiecznej radości ma stać się doświadczeniem wierzących wyznających wiarę w prawdziwe bóstwo i prawdziwe człowieczeństwo Chrystusa. Wynika więc z tego, że to w Chrystusie zgromadzenie upatruje źródło trwałej radości. Taka postawa jest uprawniona w związku ze słowami samego Jezusa. Podczas mowy pożegnalnej w Wieczerniku zapowiedział On Apostołom, że po czasie smutku znowu ich zobaczy, a to stanie się dla nich źródłem radości (J 16, 22). Będzie to radość trwała, której nic nie zdoła

⁷¹ Por. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Od wjazdu do Jerozolimy do zmartwychwstania*, s. 542: „Rzeczywistość zła, niesprawiedliwości, która deformuje świat i jednocześnie zanieczyszcza obraz Boga – ta rzeczywistość jest czymś realnym, spowodowanym naszą winą. Nie można jej po prostu zignorować, trzeba jej stawić czoło. [...] Sam Bóg czyni siebie miejscem pojednania i w swoim Synu bierze na siebie cierpienie. [...] Sam Bóg «pije kielich» całej potworności i w ten sposób przywraca prawo przez wielkość swej miłości, która w cierpieniu przekształca ciemność”.

⁷² Por. Franciszek, Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej *Radość – owoc Ducha Świętego niezbędny w głoszeniu Ewangelii*, 27 XI 2014, <https://opoka.org.pl/News/Swiat/2024/franciszek-radosc-owoc-ducha-swietego-niezbiedna-w-gloszeniu> [19.12.2024].

⁷³ Tamże. Por. GeE, n. 128: „Nie mówię tu o radości konsumpcyjnej i indywidualistycznej, tak bardzo obecnej w niektórych dzisiejszych doświadczeniach kulturowych. Konsumpcjonizm jedynie obciąża serce. Może zapewnić przyjemności sporadyczne i przelotne, ale nie radość”.

⁷⁴ Por. SpS, n. 11–12.

odebrać⁷⁵. Treść tego fragmentu pozwala przyjąć, że źródłem trwałości radości jest zmartwychwstanie Chrystusa⁷⁶. Apostoł Jan poświadcza, że uczniów widzących Zmartwychwstałego ogarnęła radość (J 20, 20)⁷⁷. W księdze Apokalipsy natomiast ten sam autor rozszerza perspektywę radości na wieczność⁷⁸. Ostatecznie można więc przyjąć, że źródłem trwałej radości jest wspólnota wierzącego z żyjącym Chrystusem. Rozpoczyna się ona w obecnym życiu dzięki wierze i sakramentom⁷⁹, swoje dopełnienie zaś znajdzie w wieczności, w komunii z Trójjedynym Bogiem⁸⁰.

* * *

Przeprowadzona powyżej analiza treści kolekty w oparciu o nauczanie papieży Benedykta XVI i Franciszka ukazała elementy, składające się na przesłanie modlitwy z dnia 2 stycznia albo poniedziałku przed Objawieniem Pańskim. W swoim podstawowym wyrazie modlitwa ta jest prośbą o silną wiarę w tajemnicę wcielenia Chrystusa, odwiecznego Syna Ojca, który z Maryi Dziewicy narodził się jako prawdziwy człowiek. W refleksji

⁷⁵ J 16, 22: „Także i wy teraz doznajecie smutku. Znowu jednak was zobaczę, i rozraduje się serce wasze, a radością waszej nikt wam nie zdoła odebrać”.

⁷⁶ Por. B. Kl'uska, *Uczeń ikoną Chrystusa. Studium egzegetyczno-teologiczne Mowy pożegnalnej J 13, 31 – 16, 33*, Lublin 2007, s. 329.

⁷⁷ J 20, 20: „Uradowali się zatem uczniowie ujrawszy Pana”. Por. także, S. Sadowski, *J 16, 16–33: Jezus – Zwycięzca grzechu idzie do Ojca*, <https://www.ekai.pl/j-1616-33-jezus-zwyciezca-grzechu-idzie-do-ojca/> [11.12.2024]; EG, n. 1: „Radość Ewangelii napędza serce oraz całe życie tych, którzy spotykają się z Jezusem. Ci, którzy pozwalają, żeby ich zbawił, zostają wyzwoleni od grzechu, od smutku, od wewnętrznej pustki, od izolacji. Z Jezusem Chrystusem rodzi się zawsze i odradza radość”.

⁷⁸ Ap 19, 9: „Błogosławieni, którzy są wezwani na ucztę Godów Baranka!”. Por. A. Ridaud, M.-F. Lacan, *Radość*, w: STB, s. 849.

⁷⁹ Por. KL, n. 8: „Ziemska liturgia daje nam przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej sprawowanej w świętym mieście, Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy [...]”.

⁸⁰ Por. słowa III Modlitwy eucharystycznej MRP, s. 326*: „Ufamy, że razem z nimi (tj. wiernymi zmarłymi, przyp. ML) będziemy się tam wiecznie radować Twoją chwałą, gdy otrzymasz z naszych oczu wszelką łzę, bo widząc Ciebie, Boże, jaki jesteś, przez wszystkie wieki będziemy do Ciebie podobni i chwalić Cię będziemy bez końca [...]”. Por. także A. Świerkówna, *Aby zrozumieć Pismo Święte*, Kraków 2009, s. 251–252: Taka bowiem wspólna wieczerza (wigilijna, przyp. ML) to właśnie wzajemne przyjmowanie i dawanie, przyjmowanie i dawanie drobnych prezentów, przyjmowanie podawanych nam smakołyków i przekazywanie ich naszym sąsiadom, przyjmowanie tych, którzy wokół nas siedzą, i dawanie im samego siebie. Radość wszystkich jest tu radością każdego, a radość każdego radością wszystkich. Jest to jedynie niezmiernie odległy i niedoskonały obraz tego, co może oznaczać nasze uczestnictwo w życiu Boga, w owej wieczystej Komunii Ojca i Syna w Duchu Świętym, gdzie radość każdego będzie radością wszystkich (także i samego Boga), a radość wszystkich (także i samego Boga) będzie radością każdego. I to jest właśnie zbawienie.

Benedykta XVI oraz Franciszka wiara jawi się jako dar, mający swoje źródło w Bogu, uzdalniający człowieka do wchodzenia z Nim w komunię, oraz do tworzenia trwałych międzyludzkich więzi. Wiara w prawdziwe bóstwo i człowieczeństwo Chrystusa owocuje u człowieka doświadczeniem obecności Bożej, szczególnie w chwilach cierpień i zmagających się z przeciwnościami. Wiara także prowadzi człowieka do radości nieprzemijających, będących doświadczeniem wspólnoty z Trójcą Świętą.

BELIEF IN THE INCARNATION AS THE PATH TO THE COMMUNION WITH GOD

Theology of the Collect for 2nd January or Monday before the Epiphany

Keywords: faith, Incarnation, compassion, communion, joy.

Abstract: The aim of the paper was to present the theological thought of the Collect for Monday before Epiphany (or 2nd January). To achieve this goal first a verbatim polish translation was provided. Then individual elements of the prayer were exposed and scrutinized mostly in the light of the teaching of Pope Benedict XVI and Pope Francis. In the end it became apparent that the prayer in consideration is a supplication for strong faith in the mystery of the Incarnation. The fact that Christ is true God and true man enables people to enter into communion with God. It also allows people to feel God's presence and compassion in the face of suffering and leads them to eternal communion with the Holy Trinity.

Sections: [Preliminary comments] > 1. Content analysis > 2. Message of the prayer > [Summary].

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, 4 XII 1963.
- Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, Rzym 2007, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi.html [19.12.2024].
- Benedykt XVI, Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej *Pan niestrużenie puka do drzwi człowieka*, 13 II 2013, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/audiencje/ag_13022013 [19.12.2024].
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*, 29 VI 2013, https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei_pl.pdf [19.12.2024].
- Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium*, 24 XI 2013, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html [19.12.2024].

- Franciszek, Katecheza wygłoszona podczas audiencji generalnej *Radość – owoc Ducha Świętego niezbędny w głoszeniu Ewangelii*, 27 XI 2014, <https://opoka.org.pl/News/Swiat/2024/franciszek-radosc-owoc-ducha-swietego-niezbedna-w-gloszeniu> [19.12.2024].
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exultate*, 19 III 2018, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exultate.html [19.12.2024].
- Franciszek, Encyklika *Dilexit nos*, 24 X 2024, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/20241024-enciclica-dilexit-nos.html> [19.12.2024].
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1992.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, Watykan 2002.
- Mszal rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełn.*, Poznań 2013.
- The Weekday Missal*, Collins 2012.
- Augé M., *Rok liturgiczny. To sam Chrystus, który trwa w swoim Kościele*, tłum. K. Stopa, Kraków 2013.
- Cybulska M., *Wydarzenie Jezusa Chrystusa objawieniem Trójjedynego Miłości Boga w teologii Hansa Ursa von Balthasara*, Warszawa 2003.
- Czerwik S., *Misterium Adwentu i Narodzenia Pańskiego na tle prefacji*, LitS, 2(1996), nr 3–4, s. 5–21.
- Dyk S., *Misterium Wcielenia w przepowiadaniu homilijnym. Studium na podstawie lekcjonarza uroczystości Narodzenia Pańskiego*, RT, 64(2017), s. 31–46.
- Dyk S., *Misterium Objawienia Pańskiego jako treść homilii*, RT, 66(2019), s. 19–37.
- Dyr A., *Kana Galilejska w liturgii*, w: *Introibo ad altare Dei. Księdzu Profesorowi Stefanowi Koperkowi CR z okazji 70-lecia urodzin i 45-lecia kapłaństwa*, red. S. Szczepaniec, J. Superson, J. Mieczkowski, Kraków 2008, s. 157–172.
- Głowa W., *Teksty formularzy mszalnych źródłem przepowiadania homilijnego*, w: *Diligis me? Pasce. Księga jubileuszowa dedykowana Biskupowi Sandomierskiemu Wacławowi Józefowi Świerzawskiemu na pięćdziesięciolecie święceń kapłańskich 1949–1999*, t. 1, red. S. Czerwik, Sandomierz 1999, s. 346–380.
- Grzywocz K., *W Duchu i przyjaźni*, Kraków 2017.
- Johnson C., *The Sources of the Roman Missal (1975)*, Rome 1996.
- Kelly J.N.D., *Początki doktryny chrześcijańskiej*, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 1988.
- Kl'uska B., *Uczeń ikoną Chrystusa. Studium egzegetyczno-teologiczne Mowy pożegnalnej J 13, 31 – 16, 33*, Lublin 2007.
- Konecki K., *Święty Józef w odnowionych tekstach mszału i Liturgii Godzin*, w: *Święty Józef w liturgii Kościoła i w pobożności ludowej*, red. W. Pałęcki, A. Megger, Lublin 2016, s. 23–39.

- Krakowiak C., *Świętowanie Tajemnicy Narodzenia i Objawienia Pańskiego*, Sandomierz 2006.
- Majewski M., *Mistyczne zaślubiny Chrystusa z Kościołem w celebracji eucharystycznej święta Chrztu Pańskiego*, w: *Eucharystia życiem Kościoła i świata. Refleksja teologiczna w środowisku legnickim*, red. B. Drożdż, Legnica 2007, s. 193–211.
- Miażek J., *Kolekta*, w: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań 1989, s. 22–33.
- Miażek J., *Kolekty okresu Bożego Narodzenia w mszale Pawła VI*, CTh, 51(1981), nr 1, s. 67–74.
- Miażek J., *Uroczystość i oktawa Bożego Narodzenia w modlitwach mszału Pawła VI*, LitS, 4(1998), nr 2(12), s. 205–216.
- Miażek J., *Kolekta – szczyt liturgii gromadzenia się*, w: *Msza Święta – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii Mszy*, red. J. Hadalski, Poznań 2013, s. 204–209.
- Mocydlarz W., *Światło jako znak obecności Boga w liturgii na podstawie wybranej euchologii Mszału rzymskiego*, „Studia Bobolanum”, 1(2013), s. 49–80.
- Mokrzycki B., *Marana Tha. Przyjdź nasz Panie*, Kraków 1973.
- Mokrzycki B., *Oto jestem!: medytacje na Uroczystość Narodzenia Pańskiego: rok A, B, C*, Kraków 2004.
- Mokrzycki B., *Święta Rodzina: medytacje na Niedzielę Świętej Rodziny: rok A, B, C*, Kraków 2006.
- Mokrzycki B., *Bogurodzica Dziewica: medytacje na Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi: rok A, B, C*, Kraków 2007.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski B., *Liturgika*, t. 2: *Liturgia i czas*, Poznań 2013.
- Paluch M., *Traktat o zbawieniu*, w: *Dogmatyka*, t. 3, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2006, s. 233–507.
- Pietras H., *Ortodoksja i herezje. Historia szukania prawdy w pierwszych wiekach Kościoła*, Kraków 2022.
- Porosło K., *Przyjdź, Panie Jezu!: Chrystus w tajemnicach roku liturgicznego*, t. 1, Kraków 2016.
- Raczyński-Rózek M., *Dwie ręce Ojca. Chrystologia ducha w ujęciu Hansa Ursa von Balthasara i Sergiusza Bułgakowa*, Kraków 2024.
- Rahner K., Vorgrimler H., *Mały słownik teologiczny*, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987.
- Ratzinger J., *Jezus z Nazaretu. Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, w: *Joseph Ratzinger. Opera Omnia*, t. 6/1, red. K. Góźdz, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2015, s. 118–378.
- Ratzinger J., *Jezus z Nazaretu. Od wjazdu do Jerozolimy do zmartwychwstania*, w: *Joseph Ratzinger. Opera Omnia*, t. 6/1, red. K. Góźdz, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2015, s. 379–582.
- Ridouard A., Lacan M.-F., *Radość*, w: STB, s. 845–849.

- Sadowski D.J., *Teologia uroczystości Narodzenia Pańskiego w świetle euchologii Mszału rzymskiego Pawła VI. Hermeneutyczne studium liturgicznoteologiczne*, Opole 2014 (praca doktorska, komputeropis).
- Sadowski S., *J 16, 16–33: Jezus – Zwycięzca grzechu idzie do Ojca*, <https://www.ekai.pl/j-1616-33-jezus-zwyciezca-grzechu-idzie-do-ojca/> [11.12.2024].
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2009.
- Stefański P., *Liturgia uroczystości Narodzenia Pańskiego drogą odnowienia godności człowieka. Wskazania homiletyczne*, „Resovia Sacra”, 26(2019), s. 373–386.
- Strzelczyk G., *Traktat o Jezusie Chrystusie*, w: *Dogmatyka*, t. 1, red. E. Adamiak, A. Czaja, J. Majewski, Warszawa 2005, s. 235–499.
- Szymik J., *Bóg współcierpiący jako con-solatio. Tropem J. Ratzingera/Benedykta XVI*, SSHT, 44(2011), nr 1, s. 96–108.
- Szymik J., *Deus Providebit. Bóg wobec cierpienia według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „Teologia w Polsce”, 5(2011), nr 1, s. 5–22.
- Szymik J., *Benedykta XVI teologia wcielenia*, w: *Mystagogia Benedicti. Wprowadzenie w tajemnice roku liturgicznego. Boże Narodzenie. Od Wigilii Uroczystości Narodzenia Pańskiego do Uroczystości Świętej Bożej Rodzicielki Maryi*, red. A. Demitrów, Biskupów 2020.
- Świderkówna A., *Aby zrozumieć Pismo Święte*, Kraków 2009.
- Zachara M., *Modlitwy Kościoła. Kolekty niedziel i uroczystości Pańskich*, Kraków 2022.
- Żądło A., *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu w Mszału rzymskim Pawła VI. Studium lingwistyczno-teologiczne*, Kraków 2002.
- Żądło A., *Hermeneutyka tekstów euchologicznych w służbie przepowiadania liturgicznego*, RT, 62(2015), s. 93–114.
- Żądło A., *Homilie można budować w oparciu o teksty euchologiczne. Refleksja zainspirowana Dyrektorium homiletycznym*, „Studia Pastoralne”, 18(2022), s. 207–229.